

Zuzanna Gądzik

Krzysztof Wiak

PRAWNA OCHRONA ZWIERZĄT W KONTEKŚCIE ZWALCZANIA EPIZOOTII I CHORÓB ODZWIERZĘCYCH

Wprowadzenie

Zwalczanie zagrożeń związanych z występowaniem masowych zachorowań zwierząt w populacji na dużym obszarze, określanych mianem epizootii¹, jest złożonym zagadnieniem medycznym, społecznym i prawnym. Problem ten nie jest przedmiotem zainteresowania wyłącznie nauk przyrodniczych – zwłaszcza z zakresu medycyny i medycyny weterynaryjnej, lecz jest analizowany również na gruncie nauk społecznych, w tym nauk prawnych. Odnosi się on bowiem, z jednej strony, do zapewnienia zdrowia publicznego oraz bezpieczeństwa sanitarnego państwa, ma bezpośredni związek z ochroną gatunków zwierząt wolnożyjących, często objętych ochroną, oddziałuje również na stan gospodarki hodowlanej [Stryszak 1961, 13n.]. Z drugiej natomiast strony, zwalczanie chorób zakaźnych wśród zwierząt wymaga zachowania zasad ochrony zwierząt przed zadawaniem im zbędnego bólu lub cierpienia, jak również zapewnienia ochrony przed nieuzasadnionym lub niehumanitarnym pozbawianiem ich życia.

Oba zagadnienia, zarówno zwalczanie epizootii, jak i ochrona zwierząt w tym kontekście, są przedmiotem regulacji na gruncie przepisów prawa publicznego – prawa administracyjnego oraz prawa karnego. Pierwszemu z nich poświęcone są zwłaszcza liczne przepisy administracyjne, kształtu-

Dr ZUZANNA GĄDZIK, Katedra Prawa Karnego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Polska; e-mail: zuzanna.gadzik@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0002-9121-4658>

Dr hab. KRZYSZTOF WIAK, prof. KUL, Katedra Prawa Karnego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Polska; e-mail: wiakk@kul.lublin.pl; <https://orcid.org/0000-0003-0947-570X>

¹ Zob. np. *Epizootia*, <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/epizootia.html> [dostęp: 13.05.2021].

jące m.in. kwestie postępowania w przypadku podejrzenia wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt lub uprawnień decyzyjnych powiatowego lekarza weterynarii w tym zakresie. Poprzez przepisy karne ustawodawca dokonał natomiast kryminalizacji tych zachowań, które godzą w dobro zwierząt – zwłaszcza w ich wolność od bólu i cierpienia, jak też wiążą się z narażaniem zdrowia zwierząt na niebezpieczeństwo rozprzestrzeniania się wśród nich chorób zakaźnych.

Powyższe rozwiązania wpisują się w zakres wszystkich wyróżnianych w nauce obszarów ochrony zwierząt, tj. ochrony humanitarnej, weterynaryjnej, gatunkowej i użytkowej. Naczelne znaczenie znajdują przede wszystkim dwie pierwsze z nich. Ochrona humanitarna obejmuje ochronę zwierząt przed zadawaniem im zbędnego bólu lub cierpienia. Odnosi się ona wyłącznie do zwierząt kręgowych i jest zasadniczo dedykowana pojedynczym osobnikom, które wskutek zachowań człowieka są narażone na negatywne bodźce dotyczące zarówno ich życia, jak i zdrowia. Korzystając z przepisów prawnych formułujących zakazy karne ustawodawca dąży do wyeliminowania znęcania się nad zwierzętami i ich bezpodstawnego i niehumanitarnego pozbawiania życia. Natomiast celem ochrony weterynaryjnej jest m.in. zwalczanie i przeciwdziałanie chorobom zakaźnym zwierząt, a co za tym idzie niedopuszczanie do rozprzestrzeniania się zarazy. Ochrona ta ma charakter szeroki – nie jest dedykowana pojedynczym osobnikom, ale odnosi się do szerszej populacji zwierząt. Co więcej, w odróżnieniu od ochrony humanitarnej zwierząt, obejmuje swoim zakresem nie tylko kręgowce, ale również innych przedstawicieli świata zwierząt. Przepisy prawne dotyczące ochrony weterynaryjnej nie odnoszą się wyłącznie do szczególnych kategorii zwierząt, jakimi są zwierzęta dzikie lub hodowlane. Mogą znaleźć również zastosowanie np. wobec zwierząt bezdomnych lub zwierząt towarzyszących. Celem ochrony gatunkowej jest dążenie do zachowania przedstawicieli wszystkich gatunków rodzimej fauny oraz przeciwdziałanie ich wyginięciu. Wreszcie, ochrona użytkowa sprowadza się do działań, które mają na celu odpowiednie gospodarowanie zasobami zwierzęcymi, polegającym na zachowaniu określonej liczby zwierząt, a także uzyskiwaniu zwierząt dla różnych potrzeb człowieka².

² Zob. szerzej: Gądzik 2018, 51n. oraz wskazana tam literatura; por. Smaga 2010, 97n.; Jas-trzębski 1990, 106n., 124n.

Warto jednocześnie zaznaczyć, że powyżej wyodrębnione obszary ochrony mają punkty wspólne, dzięki czemu przenikają się one wzajemnie i uzupełniają. Wpływa to na możliwie najszerszy zakres prawnej ochrony zwierząt. Równocześnie powoduje jednak, że normy prawne regulujące postępowanie w przypadku konieczności zwalczania chorób zakaźnych zwierząt, w tym chorób odzwierzęcych, mogą pozostawać ze sobą w pozornej sprzeczności, co może dodatkowo utrudniać ich stosowanie. Z jednej bowiem strony, oczywiste i niezbędne staje się niezwłoczne wyeliminowanie zagrożenia epizootycznego, wiążącego się niejednokrotnie z uśmierceniem pewnej grupy zwierząt, z drugiej natomiast, prawo stawia określone granice, związane z koniecznością zapewnienia ochrony życia zwierząt i z realizacji zakazu ich bezpodstawnego zabijania. Należy również zaznaczyć, że niezależnie od ochrony zdrowia zwierząt, część chorób zakaźnych zwierząt stanowią choroby odzwierzęce, zagrażające również zdrowiu człowieka. Niejednokrotnie konieczne staje się zatem dokonanie wyboru, które dobra i w jakim zakresie powinny być chronione w pierwszej kolejności oraz ustalenie stopnia, w jakim może nastąpić poświęcenie pozostałych dóbr.

1. Epizootie oraz choroby odzwierzęce

Zagadnienie zwalczania i przeciwdziałania chorobom zakaźnym zwierząt stanowi przedmiot zainteresowania epizootiologii. Jest to nauka zajmująca się przyczynami, uwarunkowaniami i sposobami rozwoju chorób zakaźnych zwierząt, a także metodami zapobiegania i ich zwalczania. Epizootiologia dzieli się na ogólną (dotyczącą prawidłowości, które rządzą powstawaniem i rozwojem zaraz, a także zasad postępowania, których celem jest likwidacja bądź ograniczenie ich zasięgu) i szczegółową (związaną z opisem właściwości czynnika etiologicznego choroby, jej objawów klinicznych i zmian patologicznych, sposobów profilaktyki i metod zwalczania określonych chorób zakaźnych) [Gliński 1999, 6; Gliński, Kostro, i Furmaga 2002, 8; Houe, Ersbøll, i Toft 2004, 1n.].

„Epizootia” stanowi, obok zachorowań sporadycznych, enzootii oraz panzootii. Pojęcia te odnoszą się do zakresu przestrzennego, na którym wystąpiło rozprzestrzenianie się chorób zakaźnych. Enzootia stanowi odpowiednik epidemii wśród ludzi i z występowaniem wśród zwierząt na danym terenie określonej choroby zakaźnej w podobnym nasileniu, która utrzymuje

się przez wiele lat³. Panzootia podobnie jak pandemia, wiąże się z masowym występowaniem choroby zwierząt na dużym obszarze, np. kilku krajów lub na całym kontynencie⁴, jeden z istniejących sposobów szerzenia się chorób zakaźnych zwierząt. Na marginesie należy dodać tylko, że w literaturze wskazuje się jednakże, iż epidemia (epizootia) nie musi dotyczyć wyłącznie chorób zakaźnych [Krzyżańska 2008, 62].

Powyższy termin oznacza masowe zachorowania zwierząt w populacji na dużym obszarze, np. kilku województw bądź na terenie całego kraju. Pojęcia tego używa się również w sytuacji największego nasilenia zachorowań, gdy występuje wyraźne wahanie się ich liczby w czasie [Gliński i Kostro 2003a, 25n.]. Jednocześnie należy zaznaczyć, iż w literaturze wskazuje się na pewne problemy w ustaleniu granic pomiędzy enzootiami (związanymi ze stacjonarnym występowaniem zachorowań na pewnym określonym terenie) i epizootiami. Niejednokrotnie enzootia stanowi bowiem etap poprzedzający epizootie [tamże]. Co więcej, brak sztywnej granicy, po przekroczeniu której można mówić o występowaniu epizootii, sprawia, że zakwalifikowanie tak danego przypadku zachorowań na chorobę zakaźną wśród zwierząt, będzie uzależnione od okoliczności i specyfiki tej choroby [Krzyżańska 2008, 62].

Przyjmuje się, że warunkiem koniecznym i wystarczającym do szerzenia choroby zakaźnej jest wystąpienie tzw. łańcucha epidemiologicznego (epizootycznego). W jego skład wchodzi kolejno: źródło zakażenia, którym może być zwierzę lub zwłoki zwierząt chorych na daną chorobę lub miejsc skupienia zarazka poza organizmem, dyspozycja – czyli zwierzę podatne na zakażenie, a także ekspozycja, czyli zespół czynników środowiskowych, dzięki którym możliwy staje się kontakt patogenu występującego w źródle zakażenia z organizmem wrażliwym. Przy braku chociażby jednego z tych ogniw łańcucha epizootycznego choroba zakaźna nie ma możliwości rozwoju, natomiast wyeliminowanie któregośkolwiek z nich prowadzi do przerwania dalszego szerzenia się jej wśród zwierząt. Z tego względu działalność epizootologów koncentrować się będzie na likwidacji lub ograniczeniu źródła zakażenia i rezerwuarów zarazka, przerywaniu dróg szerzenia się choroby,

³ Zob. *Enzootia*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/enzootia;3898161.html> [dostęp: 13.05.2021].

⁴ Zob. *Panzootia*, <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/panzootia.html> [dostęp: 13.05.2021].

a także zmniejszeniu podatności na zakażenie w drodze symulacji odporności swoistej i nieswoistej [Gliński i Kostro 2003a, 16].

Źródła zakażenia w przypadku występowania epizootii dzieli się na pierwotne oraz wtórne. Do pierwszych zalicza się zwierzę, od którego zarażają się inne zwierzęta, lub które zanieczyszcza środowisko zarazkami albo od którego zarazki przedostały się do wektorów zakażeń. Może to być zatem zwierzę zdrowe – zakażone, które rozsiewa zarazki w okresie wylęgania choroby (np. przez ślinę), zwierzęta chore, nosiciele i siewcy zarazków, ozdrowieńcy (zwierzęta zdrowe, które pomimo przechorowania choroby nadal wydają zarazki do otoczenia), nosiciele pierwotni (zwierzęta zdrowe, które nie chorowały, lecz są nosicielami zarazków dla innych gatunków), a także zwłoki zwierząt chorych na daną chorobę zakaźną [Gliński 1999, 7n.]. Źródłami wtórnymi są natomiast miejsca skupienia zarazka poza organizmem, z którego dochodzi do zakażenia (np. skażona gleba, pasza, woda) [tamże].

Źródła zakażeń dzieli się również na homologiczne i heterologiczne. Pierwsze z nich dotyczą sytuacji, w której źródłem zakażenia jest ten sam gatunek zwierzęcia. W przypadku zakażeń heterologicznych źródłem zakażenia są inne gatunki zwierząt [Gliński, Kostro, i Furmaga 2002, 19]. Możliwe jest również zakażenie wybraną chorobą zakaźną również człowieka – są to tzw. zoonozy, czyli choroby odzwierzęce⁵. Zgodnie z przepisem art. 2 pkt 21a ustawy z dnia 11 marca 2004 r. *o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczania chorób zakaźnych zwierząt*⁶, przez choroby odzwierzęce należy rozumieć choroby zakaźne zwierząt lub zakażenia, które w sposób naturalny mogą być pośrednio lub bezpośrednio przenoszone między zwierzętami a ludźmi. Zoonozy mogą przybrać różnorodne formy: zoonozy bezpośrednie (rozprzestrzeniające się poprzez bezpośredni kontakt zarażonego zwierzęcia bądź produktów pochodzenia zwierzęcego z człowiekiem, np. wścieklizna), cyklozoonozy (w których czynnik etiologiczny choroby ma żywicieli pośrednich i ostatecznych, np. tasiemczyca), metazoonozy (w przypadku których rolę wektorów czynnika zakaźnego spełniają bezkręgowce, np. dżuma, borelioza) oraz ksenozoonozy (mające miejsce w przypadku, gdy czynnik zakaźny zostaje przenoszony w drodze przeszczepów zakażonych tkanek albo

⁵ Szerzej zob. np. Sedlák i Tomšíčková 2007, 20n.; Gliński, Kostro, i Buczek 2008, 16n.; Minta i Smietanka 2010, 7n.

⁶ Dz. U. z 2020 r., poz. 1421 [dalej: u.o.z.z.].

narządów lub za pośrednictwem szczepionek) [Gliński, Kostro, Szkucik, i in. 2017, 9; Gliński i Kostro 2003a, 466; Rumińska i Bielecki; Gliński i Kostro 2003b, 672n.].

Ustalając ustawowe podstawy zwalczania epizootii w Polsce należy wskazać, że w przepisie art. 2 pkt 21 u.o.z.z. została wprowadzona definicja legalna chorób zakaźnych. Zgodnie z nią chorobami zakaźnymi zwierząt są wywołane przez biologiczne czynniki chorobotwórcze choroby zwierząt, które ze względu na sposób powstawania lub szerzenia się stanowią zagrożenie dla zdrowia zwierząt lub ludzi, a w przypadku zwierząt wodnych – bezobjawowe lub objawowe zakażenie biologicznym czynnikiem chorobotwórczym. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że na gruncie przepisów wskazanej ustawy, nie każda choroba zakaźna zwierząt będzie podlegała sformalizowanemu zwalczaniu. Zgodnie z przepisem art. 41 ust. 1 u.o.z.z., obowiązkowi zwalczania podlegają choroby zakaźne zwierząt: 1) wymienione w załączniku nr 2 do powyższej ustawy (np. pryszczycza, wścieklizna, wąglik, zgnilec amerykański pszczoł, zakaźna anemia łososi); 2) objęte programami opracowanymi przez Głównego Lekarza Weterynarii, dotyczącymi zwalczania chorób zakaźnych zwierząt, w tym chorób odzwierzęcych oraz krajowymi programami zwalczania chorób odzwierzęcych i odzwierzęcych czynników chorobotwórczych wymienionych w rozporządzeniu (WE) NR 2160/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 listopada 2003 r. w sprawie zwalczania salmonelli i innych określonych odzwierzęcych czynników chorobotwórczych przenoszonych przez żywność⁷ – na zasadach określonych w tych programach. Dodatkowo, niezależnie od ustawowej listy chorób zakaźnych, podlegających zwalczaniu, minister właściwy do spraw rolnictwa, może określić w drodze rozporządzenia inne choroby zakaźne zwierząt podlegające obowiązkowi zwalczania na obszarze całego kraju lub jego części – mając na względzie rozwój sytuacji epizootycznej i epidemicznej, jak również ochronę zdrowia publicznego, w tym zdrowia zwierząt, oraz międzynarodowe wymagania sanitarno-weterynaryjne obowiązujące w zakresie obrotu zwierzętami i produktami (art. 41 ust. 3 pkt 1 u.o.z.z.) [Malinowska 2003, 221]. Na podobnych zasadach wprowadzono również obowiązek rejestracji chorób zakaźnych zwierząt – rejestracji podlegają choroby zakaźne zwierząt wymienione w załączniku nr 3 u.o.z.z. Co więcej, mi-

⁷ Dz. U. UE. L z 2003 r. Nr 325, poz. 1.

nister właściwy do spraw rolnictwa może określić, w drodze rozporządzenia inne choroby podlegające rejestracji. W rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 19 listopada 2012 r. *w sprawie określenia wykazu chorób zakaźnych zwierząt podlegających rejestracji*⁸ do chorób takich zaliczono m.in. enterowirusowe zapalenie mózgu i rdzenia świń, wiosenną wiremię karpi (SVC), zakaźne zapalenie mózgu i rdzenia kręgowego u drobiu (AE). Przyjęcie takiego rozwiązania umożliwia, w razie wystąpienia zagrożenia epizootycznego inną chorobą niż wymieniona w załączniku nr 2 do ustawy z dnia 11 marca 2004 r. *o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczania chorób zakaźnych zwierząt*, uruchomienie specjalnego trybu zwalczania chorób zakaźnych, wraz ze wszystkimi tego następstwami.

Odnosząc się natomiast do prawnych aspektów przeciwdziałania chorobom odzwierzęcym, należy wskazać, że z uwagi na to, że mogą one rozwinąć się do określonej formy zarazy, zastosowanie mają wobec nich podobne rozwiązania, jak w przypadku pozostałych chorób zakaźnych zwierząt. W kontekście tym należy jednakże zaznaczyć, że w przypadku występowania niektórych z nich, jak np. ptasia grypa, węglik, pryszczycza., przewidziano dodatkowe regulacje prawne w ustawie z dnia 5 grudnia 2008 r. *o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi*⁹. Odnoszą się one przede wszystkim do środków związanych z ustaleniem źródła zakażenia oraz jego eliminowaniem, a także zasadami współpracy określonych organów w zwalczaniu tego typu choroby¹⁰.

2. Regulacje dotyczące zwalczania chorób zakaźnych wśród zwierząt

Przepisy dotyczące zwalczania chorób zakaźnych zwierząt zawarte zostały w rozdziale 8 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. *o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt*. Zwalczanie chorób zakaźnych jest rozumiane w niej w sposób szeroki. Zgodnie z przepisem art. 2 pkt 27 u.o.z.z., pojęcie to oznacza zgłaszanie, zapobieganie dalszemu szerzeniu się, wykrywanie, kontrolę i likwidowanie chorób zakaźnych zwierząt, czysz-

⁸ Dz. U. z 2021 r., poz. 243.

⁹ Dz. U. z 2020 r., poz. 1845.

¹⁰ Szerzej zob. Łosieczka i Klimentowski 1996, 133n.; Marszałkowska-Krześ i Gładysz 2006, 94n.; Gliński i Buczek 1999, 90n.

czenie i odkażanie oraz postępowanie przy ponownym umieszczaniu zwierząt w gospodarstwie. W ten sposób ustawodawca zaplanował możliwie najbardziej optymalny i wszechstronny zakres środków związanych z eliminacją chorób zakaźnych – na różnych etapach ich rozprzestrzeniania się, jak również przeciwdziałania przekształcania się zachorowań sporadycznych i enzootii w szersze formy.

Dla dalszych rozważań istotne jest, że analizowane przepisy wchodzą w zakres prawa administracyjnego. Odznacza się ono dwustronnym charakterem swoich norm – z jednej strony reguluje ono organizację i aktywność administracji publicznej, z drugiej natomiast – jest skierowane do obywateli, określając ich uprawnienia i obowiązki w państwie. Jest ono prawem bezwzględnie obowiązującym, które w sposób władczy i jednostronny kształtuje zachowania adresatów swoich norm i ich wzajemne stosunki [Ablewicz i Rucińska-Sech 2019, 1]¹¹. Wobec tego wiąże się ono z możliwością zastosowania przymusu państwowego w celu wykonania swoich norm¹².

Celem wprowadzenia uregulowań zawartych w powyższych przepisach są w pierwszej kolejności działania prewencyjne, sprowadzające się przede wszystkim do podjęcia określonego postępowania w przypadku podejrzenia wystąpienia choroby zakaźnej wśród zwierząt. W ten sposób ustawodawca postanowił rozszerzyć zakres ochrony zwierząt przed rozprzestrzenianiem się wśród nich chorób zakaźnych na jak najwcześniejszym etapie. Ma to umożliwić przerwanie łańcucha epizootycznego, a tym samym nie doprowadzić do dalszego rozwoju choroby zakaźnej – zarówno wśród zwierząt, jak i wśród ludzi (w przypadku chorób odzwierzęcych).

Z uwagi na administracyjny charakter norm prawnych, regulujących postępowanie prewencyjne, przepisy odnoszące się do niego przyjmują formę obowiązków, którymi związani są przede wszystkim posiadacze zwierząt oraz wyspecjalizowane podmioty (prowadzące działalność w zakresie pozyskiwania, wytwarzania, przetwarzania lub obrotu niejadalnymi produktami pochodzenia zwierzęcego oraz prowadzące działalność nadzorowaną w zakresie produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego lub produktów pochodnych, a także w zakresie produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego

¹¹ Por. również Szmulik, Serafin, i Miaskowska-Daszkiewicz 2017, 10n.; Leoński 2006, 22n.

¹² Szerzej zob. Stahl 2019, 98n.

w rozumieniu przepisów o wymaganiach weterynaryjnych dla produktów pochodzenia zwierzęcego), jak również osoby mające kontakt ze zwierzętami i szczególnie uprawnione organy, wchodzące w skład administracji rządowej, np. powiatowy lub wojewódzki lekarz weterynarii. W ten sposób możliwe jest podjęcie sformalizowanych i skuteczniejszych działań prewencyjnych na różnych etapach zwalczania epizootii. Dzięki skróceniu okresu od momentu zakażenia zwierzęcia do momentu podjęcia właściwych czynności przez urzędowego lekarza weterynarii, zwiększa się skuteczność środków administracyjnych, zastosowanych w celu zlikwidowania ogniska choroby, a także ograniczenia możliwości jej rozprzestrzeniania się na terytorium kraju [Rudy i Rudy 2013, 166].

Przepis art. 42 ust. 1 u.o.z.z. określa obowiązki posiadacza zwierzęcia (zgodnie z przepisem art. 2 pkt 33 u.o.z.z., posiadaczem zwierzęcia jest osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej władająca zwierzęciem, również tymczasowo) w przypadku podejrzenia wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt, a w szczególności poronienia u bydła, świń, owiec i kóz, objawów neurologicznych u zwierząt, znacznej liczby nagłych padnięć, zmian o charakterze krost, pęcherzy, nadżerek lub wybroczyn na skórze i błonach śluzowych zwierząt kopytnych oraz podwyższonej śmiertelności zwierząt akwakultury. W razie wystąpienia takich okoliczności jest on obowiązany do: niezwłocznego zawiadomienia o tym organu Inspekcji Weterynaryjnej albo najbliższego podmiotu świadczącego usługi z zakresu medycyny weterynaryjnej albo wójta (burmistrza, prezydenta miasta); pozostawienia zwierząt w miejscu ich przebywania i niewprowadzania tam innych zwierząt; uniemożliwienia osobom postronnym dostępu do pomieszczeń lub miejsc, w których znajdują się zwierzęta podejrzane o zakażenie lub chorobę, lub zwłoki zwierzęce; wstrzymania się od wywożenia, wynoszenia i zbywania produktów, w szczególności mięsa, zwłok zwierzęcych, środków żywienia zwierząt, wody, ściółki, nawozów naturalnych w rozumieniu przepisów o nawozach i nawożeniu i innych przedmiotów znajdujących się w miejscu, w którym wystąpiła choroba; udostępnienia organom Inspekcji Weterynaryjnej zwierząt i zwłok zwierzęcych do badań i zabiegów weterynaryjnych, a także udzielania pomocy przy ich wykonywaniu; udzielania organom Inspekcji Weterynaryjnej oraz osobom działającym w imieniu tych organów wyjaśnień i podawania informacji, które mogą mieć znaczenie dla wykrycia choroby i źródeł zaka-

żenia lub zapobiegania jej szerzeniu. Analogiczne obowiązki spoczywają również na podmiotach świadczących działalność w zakresie pozyskiwania, wytwarzania, przetwarzania lub obrotu niejadalnymi produktami pochodzenia zwierzęcego oraz na podmiotach prowadzących działalność nadzorowaną w zakresie produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego lub produktów pochodnych, a także w zakresie produkcji produktów pochodzenia zwierzęcego w rozumieniu przepisów o wymaganiach weterynaryjnych dla produktów pochodzenia zwierzęcego – w przypadku powzięcia przez nie informacji wskazujących na możliwość wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt (art. 42 ust. 2 u.o.z.z.). Dodatkowo, na posiadaczu zwierząt gospodarskich ciąży obowiązek natychmiastowego poinformowania powiatowego lekarza weterynarii o każdym przypadku padnięcia bydła, owiec lub kóz (art. 42 ust. 1a u.o.z.z.). Spełnienie obowiązku informacyjnego ma na celu wykrycie potencjalnego źródła zakażenia i jego wyeliminowanie, jak również możliwość wyznaczenia kierunku powstrzymania dalszego rozwoju szerzenia się zarazy.

Z uwagi na to, że wystąpienie chorób zakaźnych nie dotyczy wyłącznie zwierząt hodowlanych (choć należy jednocześnie zauważyć, że większość przepisów odnoszących się do zwalczania chorób zakaźnych zwierząt jest dedykowana przede wszystkim tej kategorii zwierząt), ustawodawca wprowadził odpowiednie obowiązki również wobec innych podmiotów, które mogą zaobserwować wystąpienie choroby zakaźnej wśród zwierząt (art. 42 ust. 3-3a u.o.z.z.). Zaliczyć do nich należy: a) osoby mające kontakt ze zwierzętami, w szczególności przy wykonywaniu obowiązków służbowych lub zawodowych; b) myśliwych oraz dzierżawcę lub zarządcę obwodu łowieckiego – w stosunku do zwierząt wolnożyjących (dzikich).

Na etapie ustalania czy na danym obszarze występuje choroba zakaźna zwierząt, zasadniczą rolę przypisać należy powiatowemu lekarzowi weterynarii. Podejmuje on bowiem ciąg czynności, które mają na celu zweryfikowanie skali zagrożenia oraz ustalenia kierunku jego eliminacji. Wśród nich do najbardziej istotnych zaliczyć należy przeprowadzenie dochodzenia epizootycznego, które obejmuje przynajmniej ustalenie: okresu, w którym choroba zakaźna mogła się rozwijać w gospodarstwie przed podejrzeniem lub stwierdzeniem jej wystąpienia u zwierząt gatunku wrażliwego; miejsca pochodzenia źródła choroby zakaźnej zwierząt wraz z ustaleniem innych go-

spodarstw, w których zwierzęta gatunku wrażliwego mogły zostać zakażone; dróg przemieszczania się ludzi, zwierząt i przedmiotów, które mogły być przyczyną szerzenia się choroby zakaźnej, do lub z gospodarstwa.

Niezależnie od obowiązków związanych z badaniem wystąpienia i wstępnym zabezpieczeniem przed szerzeniem się zarazy, ustawodawca wprowadził również zasady postępowania w razie wystąpienia choroby zakaźnej na określonym obszarze. Obowiązek podejmowania stosownych działań wynika z decyzji odpowiedniego organu, jakim jest powiatowy lekarz weterynarii. Decyzja ta ma charakter władczy i wiąże się z powstaniem prawnego obowiązku w stosunku do określonych osób i podmiotów. W kontekście zwalczania chorób zakaźnych zwierząt może ona dotyczyć m.in. nakazu odosobnienia, strzeżenia lub obserwacji zwierząt chorych lub zakażonych albo podejrzanych o zakażenie lub chorobę; nakazu zabicia lub uboju zwierząt chorych lub zakażonych, podejrzanych o zakażenie lub o chorobę albo zwierząt z gatunków wrażliwych na daną chorobę zakaźną zwierząt; zakazu – wobec osób, które były lub mogły być w kontakcie ze zwierzętami chorymi, zakażonymi lub podejrzanymi o zakażenie lub o chorobę – czasowego opuszczenia ogniska choroby; nakazu badań klinicznych zwierząt z pobraniem próbek do badań laboratoryjnych; określenia sposobu postępowania ze zwierzętami chorymi, zakażonymi lub podejrzanymi o zakażenie lub chorobę, zwłokami zwierzęcymi, produktami oraz środkami żywienia zwierząt zakażonymi lub podejrzanymi o zakażenie (pełna lista uprawnień decyzyjnych powiatowego lekarza weterynarii w zakresie zwalczania chorób zakaźnych zwierząt, zawarta została w przepisie art. 44 u.o.z.z.).

Powiatowy lekarz weterynarii posiada również uprawnienia w zakresie wydawania rozporządzeń – aktów prawa miejscowego, w przypadku zagrożenia wystąpienia lub wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt podlegającej obowiązkowi zwalczania. Rozporządzenie może dotyczyć m.in. określenia obszaru, na którym występuje choroba zakaźna zwierząt lub zagrożenie wystąpienia tej choroby, w szczególności jako zapowietrzony lub zagrożony, oraz sposób oznakowania obszaru zapowietrzonego lub zagrożonego; czasowego zakazu organizowania targów, wystaw, pokazów lub konkursów zwierząt, polowań i odłowów zwierząt łownych; czasowego zakazu dokarmiania zwierząt łownych; nakazu przeprowadzenia zabiegów na zwierzętach, w tym szczepień. Katalog zawarty w ustawie może zostać dodatkowo poszerzony

o inne środki, które wynikają ze stosowanych bezpośrednio w systemie prawa polskiego przepisów Unii Europejskiej dotyczących zwalczania chorób zakaźnych zwierząt, zapewniających bezpieczeństwo epizootyczne – w szczególności zapobieganie, ograniczanie lub eliminowanie zagrożeń dla zdrowia publicznego.

W przypadku, gdy zagrożenie wystąpienia lub wystąpienie choroby zakaźnej ma miejsce na obszarze przekraczającym obszar jednego powiatu, analogiczne rozporządzenia wydaje wojewoda na wniosek właściwego wojewódzkiego lekarza weterynarii. Natomiast w razie szerszego rozprzestrzeniania się choroby zakaźnej lub bezpośredniego zagrożenia jej wystąpienia na terytorium Polski lub jego części minister właściwy do spraw rolnictwa, może w drodze rozporządzenia zarządzić odpowiednie środki (analogiczne do wymienionych powyżej), wprowadzić podział kraju na strefy objęte ograniczeniami i wolne od choroby, a ponadto nakazać przeprowadzenie powszechnych badań, leczenia i innych zabiegów na zwierzętach gatunków wrażliwych, mając na względzie zapobieżenie niekontrolowanemu rozpowszechnianiu się choroby zakaźnej zwierząt (przykładowo rozporządzeniami takimi są rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2015 r. w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń¹³ lub rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 4 kwietnia 2017 r. w sprawie zarządzenia środków związanych z wystąpieniem wysoce zjadliwej grypy ptaków¹⁴). Minister do spraw rolnictwa może również w drodze rozporządzenia zarządzić podjęcie odpowiednich środków zaradczych w przypadku wystąpienia nowo rozpoznanej poważnej choroby zakaźnej zwierząt akwakultury (hodowanych w naturalnych lub sztucznych zbiornikach wodnych) o znanej lub nieznannej etiologii, która może rozprzestrzeniać się w obrębie populacji tych zwierząt lub między tymi populacjami, albo rozpoznania choroby zwierząt akwakultury podlegającej obowiązkowi zwalczania u gatunków zwierząt akwakultury dotychczas uznawanego za niewrażliwy. W porozumieniu z ministrem do spraw wewnętrznych jest on ponadto uprawniony do ustalenia, w drodze rozporządzenia, sposobu i warunków wprowadzenia czasowych zakazów opuszczania ogniska choroby oraz czasowych ograniczeń w ruchu osobowym lub po-

¹³ Dz. U. z 2018 r., poz. 290.

¹⁴ Dz. U. poz. 722.

jazdów, mając na względzie zapobieżenie niekontrolowanemu szerzeniu się chorób zakaźnych zwierząt oraz zminimalizowanie uciążliwości wprowadzonych ograniczeń.

Podejmowane w ten sposób zachowania mają na celu ograniczanie szerzenia się choroby i niedopuszczenie do przekształcenia się zachorowań sporadycznych i enzootii w epizootie, natomiast w razie jej wystąpienia – niezwłoczne podjęcie działań prowadzących do wygaszania ogniska choroby zakaźnej. Uprawnienia władcze odpowiednich organów prowadzą bowiem do przerywania łańcucha epizootycznego w drodze dewastacji – poprzez niszczenie samego zarazka, jak też ogniw pośrednich i mogą obejmować odpowiednie zachowania zarówno na etapie poprzedzającym szerzenie się zarazy, w czasie jej trwania, jak i po jej wygaśnięciu [Gliński i Buczek 1999, 63n.; Lutyński 1989, 208n.].

3. Środki represyjne znajdujące zastosowanie w ramach zwalczania epizootii

Jednym z podstawowych sposobów, mających zapewnić realizację wymagań dotyczących zwalczania epizootii i chorób odzwierzęcych, jest wprowadzenie systemu środków represyjnych, znajdujących zastosowanie w przypadku naruszenia nałożonych w ustawie obowiązków. W zależności od rodzaju naruszeń, środki te mogą mieć charakter administracyjny lub karny.

Kara administracyjna jest karą nakładaną w drodze aktów administracyjnych na podmioty, które postępują sprzecznie z przyjętymi normami prawnymi. Głównym celem stosowania tego rodzaju sankcji jest zagwarantowanie poszanowania prawa oraz wywołanie negatywnych konsekwencji dla podmiotu naruszającego określony nakaz lub zakaz. Co więcej, kara ta to również jedna z form stosowanego przez administrację publiczną tzw. przymusu państwowego [Polański; Stahl 2019, 100n.].

W przepisie art. 85aa u.o.z.z. został zawarty obszerny katalog zachowań związanych z utrudnianiem zwalczania i przeciwdziałania chorobom zakaźnym zwierząt, wynikających z naruszania odpowiednich nakazów, zakazów lub ograniczeń. Przykładowo, karą administracyjną zagrożone jest niewykonywanie określonych zabiegów na zwierzętach, w tym nieprzeprowadzanie szczepień; niepodejmowanie przez posiadacza gospodarstwa określonych

działań w celu zabezpieczenia gospodarstwa przez przenikaniem czynnika zakaźnego; nieoczyszczanie, nieodkazywanie i nieprzeprowadzanie deratyzacji lub dezynsekcji miejsc przebywania zwierząt, a także nieoczyszczanie lub nieodkazywanie środków transportu. Za naruszenie tych zakazów sprawcy grodzi kara pieniężna, wymierzana w drodze decyzji administracyjnej przez powiatowego lekarza weterynarii lub granicznego lekarza weterynarii.

Ponadto, dla zapewnienia skuteczności działaniom polegającym na eliminowaniu zagrożeń związanych z rozprzestrzenianiem się chorób zakaźnych zwierząt wykorzystywane są przepisy karne. Ich cechą szczególną jest to, że przewidują wymierzenie kary kryminalnej, w postaci grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności sprawcy, który naruszył obowiązujące normy (nakazy lub zakazy) i uczynił to w sposób zawiniony. Odpowiedzialność karna jest osobista, gdyż kara dotyczy samego sprawcę, i jest niezależna od innych rodzajów odpowiedzialności (cywilnoprawnej, administracyjnej, dyscyplinarnej, zawodowej). W kontekście niniejszych rozważań istotne jest również to, że prawo karne ma charakter subsydiarny [Grześkowiak i Wiak 2020, 8] wobec innych gałęzi prawa, co oznacza, że ustawodawca może wprowadzać kary tylko za najpoważniejsze zamachy na chronione wartości (dobra prawne), których ochrona w inny sposób, np. wyłącznie środkami administracyjnymi, nie byłaby skuteczna. Takiej właśnie oceny zagrożeń dokonał polski ustawodawca wprowadzając w kilku aktach prawnych przepisy mające zapobiegać rozprzestrzenianiu się chorób zakaźnych zwierząt.

W pierwszej kolejności są to regulacje dotyczące bezpośrednio zwalczania chorób zakaźnych zwierząt zawarte w art. 78 u.o.z.z. Ich zakres obejmuje kryminalizację licznych zachowań polegających na: 1) prowadzeniu wbrew zakazowi szczepień przeciwko chorobom zakaźnym zwierząt lub wykonywaniu takich szczepień; 2) niestosowaniu się do nakazów, zakazów lub ograniczeń wydanych w celu zwalczania chorób zakaźnych zwierząt lub zapobiegania takiej chorobie, np. zakazu wydawania świadectw zdrowia, dokumentów handlowych lub przewozowych (art. 44 ust. 1 pkt 3 u.o.z.z.) lub czasowego zakazu organizowania widowisk, zgromadzeń lub pochodów (art. 45 ust. 1 pkt 3 lit. a u.o.z.z.); 3) niestosowaniu się do nakazu przeprowadzenia powszechnych badań, leczenia lub innych zabiegów na zwierzętach z gatunków wrażliwych; 4) niestosowaniu się do wskazanych nakazów, zakazów lub ograniczeń, związanych z wprowadzaniem na terytorium Rzeczypos-

politej Polskiej zwierząt, produktów lub przedmiotów, które mogą przenosić chorobę zakaźną; 5) udaremnianiu lub utrudnianiu wykonywania czynności wynikających z nakazów organów Inspekcji Weterynaryjnej wydanych w związku ze zwalczaniem choroby zakaźnej zwierząt; 6) udaremnia lub utrudnia wykonanie odstrzału sanitarnego nakazanego przez powiatowego lekarza weterynarii lub wojewodę.

Dopuszczenie się jednego z takich czynów (naruszenia zakazu lub nakazu) jest zagrożone karami: grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do 3 lat. Jest to stosunkowo niskie zagrożenie karą, które w praktyce pozwala sądowi warunkowo umorzyć postępowanie, a w razie skazania na karę pozbawienia wolności do 1 roku – również warunkowo zawiesić wykonanie kary [Mozgawa 2017, 148-49]. Przepisy art. 41 § 1 i 2 *Kodeksu karnego*¹⁵ pozwalają ponadto orzec wobec sprawcy zakaz wykonywania określonego zawodu (np. lekarza weterynarii) lub prowadzenia określonej działalności gospodarczej na czas od 1 roku do lat 15.

Warunkiem koniecznym, aby sprawca poniósł odpowiedzialność karną za jedno z powyżej określonych przestępstw, jest stwierdzenie, że do naruszenia wymienionego zakazu lub nakazu doszło umyślnie, czyli że sprawca miał zamiar jego popełnienia. Przepis art. 9 § 1 k.k. precyzuje, że zachodzi to wówczas, gdy sprawca chce popełnić czyn zabroniony albo przewidując możliwość jego popełnienia, na to się godzi. Warunek stwierdzenia umyślnego działania nie wynika, co prawda, wprost z treści art. 78 u.o.z.z., ale jest konsekwencją stosowania przepisów ogólnych *Kodeksu karnego* do przepisów karnych zawartych w innych ustawach (art. 116 k.k.). Żadne przepisy nie przewidują natomiast odpowiedzialności za naruszenia nieumyślne (podjęte lekkomyślnie lub z niedbalstwa) nakazów lub zakazów z art. 78 u.o.z.z.

Powyższe czyny zabronione odnoszą się wyłącznie w sposób pośredni do ochrony zdrowia zwierząt. Zaliczyć je należy bowiem do kategorii przestępstw z narażenia dobra prawnego na niebezpieczeństwo. Mają one na celu wyeliminowanie zagrożeń związanych z procesem zwalczania chorób zakaźnych zwierząt – zwłaszcza utrudniania lub uniemożliwienia działań prowadzących do wygaszania ognisk epizootycznych, a co za tym idzie – dalszego rozwoju choroby. Nie ma przy tym znaczenia, czy w rzeczywistości w

¹⁵ Dz. U. z 2020 r., poz. 1444 z późn. zm. [dalej: k.k.].

wyniku powyższych zachowań dojdzie do takich następstw – wystarczające jest samo wypełnienie znamion czynów zabronionych stypizowanych w przepisie art. 78 u.o.z.z.

Jednakże w przypadku, gdy w związku z jednym z powyższych zachowań, dochodzi do spowodowania niebezpieczeństwa dla życia lub zdrowia wielu osób poprzez spowodowanie zagrożenia epidemiologicznego lub szerzenia się choroby zakaźnej lub zarazy zwierzęcej lub roślinnej, sprawca odpowie na gruncie przepisu art. 165 § 1 pkt 1 k.k. [Marszałkowska-Krześ i Gładysz 2006, 96n.; Grześkowiak i Wiak 2018, 912]. Przestępstwo to ma kilka odmian i jest zagrożone zdecydowanie surowszymi karami niż naruszenie nakazów lub zakazów z art. 78 u.o.z.z. Jeżeli zostało popełnione umyślnie, grozi za nie kara pozbawienia wolności od 6 miesięcy do 8 lat, a gdy nieumyślnie – od 1 miesiąca do 3 lat pozbawienia wolności. Najsurowsza kara, od 2 do 12 lat pozbawienia wolności, może zostać orzeczona, gdy następstwem takiego czynu będzie śmierć człowieka lub ciężki uszczerbek na zdrowiu wielu osób (od 6 miesięcy do 8 lat – w przypadku, gdy następstwo to było wynikiem zachowania nieumyślnego).

Należy podkreślić, że przyjęty w Polsce model przeciwdziałania zagrożeniu epidemiologicznemu lub szerzeniu się choroby zakaźnej lub zarazy zwierzęcej wymaga, aby podejmowane działania były realizowane z uwzględnieniem przepisów ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. *o ochronie zwierząt*¹⁶. Ich celem jest zapewnienie humanitarnej ochrony zwierząt przed zadawaniem im zbędnego bólu lub cierpienia. Przepis art. 6 ust. 1 u.o.z. wprowadza generalny zakaz zabijania zwierząt oraz określa wyjątkowe sytuacje, w których czyn taki jest usprawiedliwiony. Jednym z takich przypadków jest podjęcie „działań niezbędnych do usunięcia poważnego zagrożenia sanitarnego ludzi lub zwierząt” (art. 6 ust. 1 pkt 4 u.o.z.), przez które rozumieć należy m.in. wystąpienie stanu zagrożenia epizootią. Podjęcie działań w zakresie powyższego wyjątku wymaga spełnienia wymogów formalnych, dotyczących uboju lub odstrzału sanitarnego, dotyczących m.in. wyrażenia na to zgody przez odpowiedni organ, przeprowadzenia odstrzału przez uprawniony podmiot. Co więcej, zaistnienie tej tzw. przesłanki sanitarnej nie prowadzi automatycznie do przyjęcia legalności zabicia zwierzęcia. Przepis art.

¹⁶ Dz. U. z 2020 r., poz. 638 [dalej: u.o.z.].

33 ust. 1a u.o.z. wymaga bowiem dodatkowo, aby uśmiercenie zwierzęcia odbyło się „wyłącznie w sposób humanitarny polegający na zadawaniu przy tym minimum cierpienia fizycznego i psychicznego”. W polskiej doktrynie prawa karnego pojęcie „zabicia niehumanitarnego” interpretuje się jako pozbawienie zwierzęcia życia przy jednoczesnym dostarczaniu mu dodatkowych cierpień poprzedzających agonię [Gądzik 2018, 127-28] lub też takie, które w rażący sposób odbiega od przyjętych zwyczajów lub norm występujących przy uśmiercaniu zwierząt [Mozgawa 2017, 60]. Jeżeli zabicie zwierzęcia nie zostało podjęte w trakcie działań niezbędnych do usunięcia poważnego zagrożenia sanitarnego ludzi lub zwierząt, o czym stanowi art. 6 ust. 1 pkt 4 u.o.z., w sposób niezgodny z wymaganiami dotyczącymi przeprowadzenia odstrzału sanitarnego lub sposób zabicia nie był humanitarny, to na podstawie art. 35 ust. 1 u.o.z. sprawcy grozi kara pozbawienia wolności do lat 3, a gdy sprawca działał ze szczególnym okrucieństwem (tj. poprzez zadawanie zwierzętom cierpienia w stopniu wyższym niż przeciętny), przepis art. 35 ust. 2 u.o.z. podnosi zagrożenie od 3 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności¹⁷.

Jeżeli sprawca popełnił takie przestępstwo w związku z wykonywaniem zawodu, prowadzeniem działalności lub wykonywaniem czynności wymagających zezwolenia, które są związane z wykorzystywaniem zwierząt lub oddziaływaniem na nie, sąd orzeka obligatoryjnie tytułem środka karnego zakaz: 1) wykonywania wszelkich lub określonych zawodów, 2) prowadzenia wszelkiej lub określonej działalności, lub 3) wykonywania wszelkich lub określonych czynności wymagających zezwolenia, które są związane z wykorzystywaniem zwierząt lub oddziaływaniem na nie (art. 35 ust. 4 u.o.z.). Ponadto, sąd orzeka nawiązkę w wysokości od 1000 do 100 000 zł na wskazany cel związany z ochroną zwierząt (art. 35 ust. 6 u.o.z.).

Przepisy karne w ochronie zwierząt spełniają funkcję prewencyjną – mają na celu odstraszenie potencjalnych sprawców od ewentualnych naruszeń prowadzących do rozprzestrzenienia się chorób zakaźnych zwierząt lub utrudnienia ich zwalczania. Zgodnie z przyjętym w państwach demokratycznych rozumieniem roli prawa karnego, mają one charakter subsydiarny wobec norm administracyjnych. Znajdują zastosowanie wówczas, gdy te ostatnie

¹⁷ Por. szerzej np. Kuszlewicz 2019, 175n.

okazują się nieskuteczne lub niewystarczające do ochrony dobra prawnego, jakim jest ochrona zdrowia zwierząt w kontekście zwalczania ich chorób zakaźnych.

Podkreślić należy, że dla przeciwdziałania zagrożeniom wynikającym z szerzenia się choroby zakaźnej lub zarazy zwierzęcej pierwszorzędną rolę odgrywają normy składające się na ochronę weterynaryjną. Przeciwdziałanie takim zagrożeniom powinno odbywać się również w sposób humanitarny – wolny od zadawania zwierzętom zbędnego bólu i cierpienia.

Zakończenie

Ochrona zwierząt w kontekście zwalczania chorób zakaźnych stanowi zagadnienie wieloaspektowe. Wymaga ustalenia właściwego trybu postępowania ukierunkowanego na eliminację zagrożenia, przy jednoczesnym uwzględnieniu zdolności zwierząt do odczuwania bólu i cierpienia. Przestrzeganie powyższych wymogów zabezpieczone jest odpowiednimi sankcjami prawnymi, zarówno administracyjnymi, jak i karnymi.

Bliższa analiza przepisów odnoszących się do ochrony zwierząt w kontekście zwalczania epizootii prowadzi do konkluzji, że w razie wystąpienia takiego zagrożenia, w kolizji pozostają ze sobą dwa rodzaje dóbr prawnych – życie i zdrowie ludzi oraz zwierząt, chronione przed rozprzestrzenianiem się choroby zakaźnej i wiążącymi się z tym zagrożeniami, oraz wolność zwierząt od zadawanego im bólu lub cierpienia. W przypadku rozprzestrzeniania się choroby zakaźnej zwierząt konieczne staje się bowiem uśmiercenie zarażonych osobników, a także osobników zdrowych, jeżeli należą do zwierząt z gatunków wrażliwych i miały kontakt z czynnikiem zakaźnym. Z uwagi na mogącą wystąpić szeroką skalę szerzenia się choroby zakaźnej zwierząt w ramach epizootii, ich uśmiercenie stanowi często jedyną szansę na przerwanie łańcucha epizootycznego i zatrzymanie dalszego rozwoju danej choroby. W konsekwencji ochrona weterynaryjna zwierząt zyskuje pierwszeństwo przed ochroną humanitarną. Ustawodawca przyznaje wyższy priorytet bezpieczeństwu zdrowotnemu osób i zwierząt przybywających na terytorium państwa lub jego części w związku z zagrożeniem tego obszaru epizootią niż dobru pojedynczych osobników zwierząt. Wystąpienie takiego zagrożenia uznawane jest bowiem za jeden z przejawów sytuacji kryzyso-

wych, stwarzających niebezpieczeństwo dla ludzi, mienia w wielkich rozmiarach lub dla środowiska¹⁸.

Niedopuszczalne jest jednak całkowite zrezygnowanie ze wszystkich aspektów ochrony humanitarnej. Okoliczność, że w przypadku występowania epizootii aktualizuje się przesłanka uzasadniająca uśmiercenie zwierząt, a przez to wyłączająca bezprawność tego typu zachowania, nie eliminuje konieczności przeprowadzania takich czynności w sposób humanitarny. Ustawodawca wprowadza szczegółowe warunki, które muszą zostać zrealizowane w przypadku uboju lub odstrzału sanitarnego. Ich przestrzeganie ma zapewnić możliwie najmniej bolesne uśmiercanie zwierząt.

PIŚMIENNICTWO

- Ablewicz, Joanna, i Emilia Rucińska-Sech. 2019. *Prawo administracyjne materialne. Pytania, kazusy, tablice, testy*. Warszawa: C.H. Beck.
- „Enzootia.” <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/enzootia;3898161.html> [dostęp: 14.02.2021].
- „Epizootia.” <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/epizootia.html> [dostęp: 14.02.2021].
- Gądzik, Zuzanna. 2018. *Prawnokarna ochrona zwierząt wykorzystywanych w procedurach doświadczalnych*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Gliński, Zdzisław, i Jan Buczek. 1999. *Kompendium chorób odzwierzęcych*. Lublin: Wydawnictwo Akademii Rolniczej.
- Gliński, Zdzisław (red.). 1999. *Choroby zakaźne zwierząt. I. Epizootiologia ogólna*. Lublin: Wydawnictwo Akademii Rolniczej.
- Gliński, Zdzisław, Krzysztof Kostro, i Jacek Furmaga. 2002. *Epidemiologia weterynaryjna*. Lublin: Wydawnictwo Akademii Rolniczej.
- Gliński, Zdzisław, i Krzysztof Kostro (red.). 2003a. *Choroby zakaźne zwierząt z zarysem epidemiologii weterynaryjnej i zoonoz*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne.
- Gliński, Zdzisław, i Krzysztof Kostro (red.). 2003b. „Ksenozoonozy.” *Życie Weterynaryjne* 78:672-74.
- Gliński, Zdzisław, Krzysztof Kostro, i Jan Buczek. 2008. *Zoonozy*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne.

¹⁸ Por. uregulowania zawarte w ustawie z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym, Dz. U. z 2020 r., poz. 1856.

- Gliński, Zdzisław, Krzysztof Kostro, Krzysztof Szkucik, i in. 2017. *Ochrona zdrowia człowieka w zoonozach zwierząt łownych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego.
- Grześkowiak, Alicja, i Krzysztof Wiak (red.). 2018. *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.
- Grześkowiak, Alicja, i Krzysztof Wiak (red.). 2020. *Prawo karne*. Warszawa: C.H. Beck.
- Houe, Hans, Annette Ersbøll, Nils Toft (red.). 2004. *Introduction to veterinary epidemiology*. Frederiksberg: Biofolia.
- Jastrzębski, Ludwik. 1990. *Prawo ochrony środowiska w Polsce*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Krzyżńska, Katarzyna. 2008. „Koncepcja epidemiologii weterynaryjnej.” W *Podstawy epidemiologii weterynaryjnej*, red. Jerzy Kita, i Jarosław Kaba, 60-74. Warszawa: SGGW.
- Kuszelewicz, Karolina. 2019. *Prawa zwierząt. Praktyczny przewodnik*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Leoński, Zbigniew. 2006. *Zarys prawa administracyjnego*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze PWN.
- Lutyński, Władysław. 1989. *Administracja weterynaryjna i weterynaria sądowa*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne.
- Łosieczka, Kazimierz, i Stanisław Klimientowski. 1996. *Zwalczanie zaraźliwych chorób zwierzęcych podlegających obowiązkowi zgłaszania*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Rolniczej.
- Malinowska, Teresa. 2003. *Podstawy prawne i zasady administracyjnego zwalczania chorób zakaźnych zwierząt*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- Marszałkowska-Krześ, Elwira, i Andrzej Gładysz. 2006. „Zwalczanie ptasiej grypy a regulacje prawne.” *Prawo i Medycyna* 2:88-98.
- Mozgawa, Marek (red.). 2017. *Pozakodeksowe przestępstwa przeciwko zasobom przyrody i środowisku*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Minta, Zenon, i Krzysztof Śmietanka. 2010. „Wirusy grypy ptaków a zagrożenia dla człowieka.” W *Epidemiczne zagrożenia dla zdrowia człowieka*, red. Jan Żmudzinski, 7-18. Puławy: Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy.
- „Panzootia.” <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/panzootia.html> [dostęp: 14.02.2021].
- Polański, Piotr. [br. daty]. „Kara administracyjna.” <https://www.gazetaprawna.pl/encyklopedia/prawo/hasla/335466,kara-administracyjna.html> [dostęp: 07.11.2019].
- Rumińska, Ewa, i Wojciech Bielecki. [br. daty]. *Podręcznik pielęgniarza dzikich zwierząt*. Cz. 1. https://falbatros.pl/wp-content/uploads/2017/05/podrecznik_pielęgniarza_zwierzat_dzikich-i.pdf [dostęp: 14.02.2021].

- Rudy, Andrzej, i Michał Rudy. 2013. *Zarys administracji weterynaryjnej w zakresie zwalczania chorób zakaźnych zwierząt*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego.
- Sedlák, Kamil, i Marketa Tomšičková. 2007. *Niebezpieczne infekcje odzwierzęce*. Warszawa: Bellona.
- Smaga, Łukasz. 2010. *Ochrona humanitarna zwierząt*. Białystok: Agencja Wydawniczo-Edytorska EkoPress.
- Stahl, Małgorzata (red.). 2019. *Prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Stryszak, Abdon. 1961. *Epizootiologia ogólna*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne.
- Szmulik, Bogumił, Sławomir Serafin, i Katarzyna Miaskowska-Daszkiewicz. 2017. *Zarys prawa administracyjnego*. Warszawa: C.H. Beck.

Prawna ochrona zwierząt w kontekście zwalczania epizootii i chorób odzwierzęcych

Streszczenie

Ochrona zwierząt w związku ze zwalczaniem chorób zakaźnych jest zagadnieniem złożonym. W razie wystąpienia takiego zagrożenia w kolizji pozostają ze sobą dwa rodzaje dóbr prawnych – życie i zdrowie ludzi oraz zwierząt, chronione przed rozprzestrzenianiem się choroby zakaźnej i wiążącymi się z tym zagrożeniami, oraz wolność zwierząt od zadawanego im bólu lub cierpienia. Ze względu na mogącą wystąpić szeroką skalę szerzenia się choroby zakaźnej zwierząt w ramach epizootii, ich uśmiercenie stanowi często jedyną szansę na przerwanie łańcucha epizootycznego i zatrzymanie dalszego rozwoju danej choroby. W konsekwencji ustawodawca przyznaje wyższy priorytet bezpieczeństwu zdrowotnemu osób i zwierząt przybywających na określonym terytorium w związku z zagrożeniem tego obszaru epizootią niż dobru pojedynczych osobników zwierząt. Niedopuszczalne jest jednak całkowite zrezygnowanie ze wszystkich aspektów ochrony humanitarnej zwierząt. Uzasadnione, ze względu na wystąpienie epizootii, uśmiercenie zwierzęcia nie eliminuje konieczności przeprowadzania takich czynności w sposób humanitarny.

Słowa kluczowe: ochrona zwierząt, epizootia, choroby zakaźne zwierząt

Legal Protection of Animals in the Context of Combating Epizootic Episodes and Zoonotic Diseases

Abstract

Animal protection related to the control of infectious diseases is a complex issue. In case of such a threat, two types of legal goods are in conflict – the life and health

of people and animals, protected against the spread of an infectious disease and the related threats, and freedom of animals from pain or suffering. Due to the potentially occur widely spread of a contagious disease of animals within epizootic, the killing is often the only chance to discontinue epizootic chain and arresting further development of the disease. Consequently, the legislator gives higher priority to the safety of the health of people and animals arriving on a specific territory in connection with the threat that the epizootic area than to welfare of the individual animals. However, it is unacceptable to completely abandon all aspects of the humanitarian protection of animals. Justified by an epizootic, killing an animal does not eliminate the need for such operations to be carried out humanely.

Keywords: protection of animals, epizootic, infectious diseases of animals

Information about Author: Dr. ZUZANNA GĄDZIK, Department of Criminal Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration, the John Paul II Catholic University of Lublin; correspondence address: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: zuzanna.gadzik@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0002-9121-4658>

Information about Author: Dr. habil. KRZYSZTOF WIAK, University Professor, Department of Criminal Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration, the John Paul II Catholic University of Lublin; correspondence address: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: wiakk@kul.lublin.pl; <https://orcid.org/0000-0003-0947-570X>